

С.А. Важнік

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА

СІНТАКСІС

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС

Для студэнтаў
спецыяльнасці 1 210506 – “Рамана-германская філалогія”

Мінск
БДУ
2012

Вучэбна-метадычны комплекс па сінтаксісе сучаснай беларускай мовы распрацаваны для студэнтаў 2 курса рамана-германскай філалогіі дзённай формы навучання з улікам патрабаванняў, прадугледжаных вучэбным планам, і мае на мэце дапамагчы студэнтам самастойна авалодаць асноўнымі палажэннямі беларускай сінтаксічнай навукі.

ЗМЕСТ

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА	4
ПРАГРАМА КУРСА “СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА / СІНТАКСІС”	6
ПЫТАННІ ДА ЭКЗАМЕНУ	12
ТЭМАТЫКА ЛЕКЦЫЙ	14
ТЭМАТЫКА ПРАКТЫЧНЫХ ЗАНЯТКАЎ	21
КІРУЕМАЯ САМАСТОЙНАЯ РАБОТА СТУДЭНТАЎ. ТЭМАТЫКА	33
ЛІТАРАТУРА	35

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Курс сучаснай беларускай мовы, які чытаецца на філалагічных факультэтах універсітэтаў, з'яўляецца важным звяном у сістэме агульнай філалагічнай адукацыі студэнтаў, спрыяе вырашэнню задачы гісторыка-культурнага асваення нацыянальнай спадчыны беларускага народа шляхам вывучэння яго мовы, выступае адной з умоў фарміравання прафесійнай лінгвістычнай кампетэнцыі будучых настаўнікаў-філолагаў агульнаадукацыйных школ, каледжаў, ліцэяў, гімназій, а таксама работнікаў асветы, культуры, друку, навукова-даследчых устаноў.

Курс арыентуе выкладчыка на вытлумачэнне з'яў беларускай мовы ў іх структурна-сэмантычным і функцыянальна-камунікатыўным аспектах, на выяўленне адметных спецыфічных заканамернасцей, якія праяўляюцца на розных узроўнях беларускай мовы, на ўсебаковае вывучэнне беларускай мовы як жывой і рухомай з'явы, дапамагае зразумець яе дынаміку і асноўныя тэндэнцыі развіцця. Метадалагічная база гэтага курса мае на мэце правільную і навукова абгрунтаваную прэзентацыю звестак тэарэтычнага характару, скарэктраваную з улікам ідэялетнічнага нацыянальнага кампанента беларускай мовы, характару і форм яе сувязей з іншымі мовамі, найперш роднаснымі славянскімі.

На лекцыйных і практычных занятках студэнты набываюць, засвойваюць і паглыбляюць веды па сінтаксісе сучаснай беларускай мовы. Пры гэтым многія сінтаксічныя з'явы разглядаюцца выкладчыкам у супастаўляльна-тыпалагічным плане, што дазваляе вылучаць як рысы падабенства, так і рысы адрознення ў сінтаксічных сістэмах беларускай і іншых індаеўрапейскіх (германскіх і раманскіх) моў.

Вывучэнне курса сінтаксісу сучаснай беларускай мовы адбываецца ў цеснай сувязі з іншымі лінгвістычнымі дысцыплінамі: гістарычнай граматыкай, дыялекталогіяй, гісторыяй літаратурнай мовы, уводзінамі ў мовазнаўства, агульным мовазнаўствам.

Выкарыстоўваючы прынцып пераемнасці і ўзаемасувязі лінгвістычных дысцыплін, выкладчык павінен адбіраць такія факты і з'явы, якія ўсталяваліся ў навуцы аб мове, лічацца стрыжнёвымі для разумення іншых пытанняў і з'яўляюцца важнымі для пашырэння агульнага моўнага дыяпазону студэнтаў. Метады выкладання матэрыялу могуць быць розныя: яны, як правіла, залежаць ад складанасці тэмы і ступені падрыхтаванасці студэнтаў. Пэўную ўвагу неабходна звяртаць на тыя пытанні, якія адносяцца да дыскусійных або ўносяць новае ў асвятленне асобных фактаў мовы, каб у студэнтаў не стваралася ўражанне, быццам у мовазнаўстве ўсе праблемы вырашаны.

Значная колькасць гадзін адводзіцца вучэбным планам на практычныя заняткі. Яны праводзяцца па тэмах, якія вызначаюцца выкладчыкам і зацвярджаюцца на кафедрах. Іх мэта – замацаваць і паглыбіць тэарэтычныя веды. Методыка правядзення практычных заняткаў розная: індывідуальнае, фронтальнае, паслядоўна-лінейнае або выбарчае апытванне; выкананне практыкаванняў на дошцы; работа па гатовых табліцах і схемах; выкананне тэставых заданняў і тэстаў на камп'ютэрах, праслухоўванне і аналіз разнастайных лінгвістычных запісаў і г.д. Правільна арганізаваная сістэма практычных заняткаў спрыяе выпрацоўцы ў студэнтаў самастойных навуковых поглядаў на моўныя з'явы і працэсы, дапамагае ім грунтоўна авалодаць нормамі літаратурнай мовы, паскарае набывцё навыкаў самастойнага аналізу моўных з'яў і фактаў.

Важнае значэнне ў працэсе засваення і замацавання ведаў і навыкаў мае лінгвістычны аналіз словазлучэнняў, сказаў і ССЦ. Для таго, каб лінгвістычны аналіз стаў сапраўдным эфектыўным навучальным сродкам, выкладчык павінен зыходзіць з адзіных

навукова-метадычных прынцыпаў, сістэмнасці і строгай паслядоўнасці тлумачэння моўных з'яў. У залежнасці ад задач, якія ставяцца ў кожным канкрэтным выпадку, лінгвістычны аналіз можа быць вусным ці пісьмовым, частковым ці поўным.

Усе віды сінтаксічнага аналізу праводзяцца пры вывучэнні адпаведнага раздзела курса.

Змест і задачы курса скіраваны на тое, каб сфарміраваць у студэнтаў правільныя навуковыя погляды на ўсю складаную сістэму сучаснай беларускай мовы, дапамагчы ім авалодаць яе літаратурнымі нормамі, набыць устойлівыя навыкі самастойнага аналізу лінгвістычных фактаў і з'яў, удасканаліць сістэму звязнага маўлення, пастаянна павышаць арфаграфічную і пунктуацыйную пісьменнасць.

У выніку вывучэння курса сучаснай беларускай мовы студэнты павінны ведаць:

- тыпалагічную і генетычную характарыстыку беларускай мовы;
- функцыянальныя стылі сучаснай беларускай мовы;
- літаратурныя нормы сучаснай беларускай мовы;
- асноўныя тэрміны, паняцці і катэгорыі сучаснай беларускай мовы;
- умовы і формы моўнай камунікацыі.

Павінны ўмець:

- валодаць вуснай і пісьмовай разнавіднасцямі сучаснай беларускай літаратурнай мовы;
- карыстацца асноўнымі моўнымі паняццямі і тэрмінамі ў іх сістэмна-структурных сувязях;
- валодаць маўленчай дзейнасцю ў сістэме стылёва-функцыянальных асаблівасцей беларускай літаратурнай мовы;
- карыстацца асноўнымі метадамі лінгвістычнага аналізу;
- валодаць метадыкай рэферыравання тэксту і яго перакладу на беларускую мову.

Спіс рэкамендаванай літаратуры, які змешчаны ў канцы ВМК, уключае найбольш важныя працы як па ўсім вучэбным курсе, так і па асобных раздзелах. Аднак пры вывучэнні той або іншай тэмы выкладчык павінен рэгулярна знаёміць студэнтаў з лінгвістычнымі навінкамі, з навукова-тэарэтычнай і метадычнай літаратурай (манаграфіямі, зборнікамі навуковых прац, артыкуламі). Гэта патрабуе ад студэнтаў сістэматычна сачыць за новай літаратурай, папаўняць уласную бібліятэку неабходнымі падручнікамі, дапаможнікамі і манаграфіямі.

Колькасць гадзін на лекцыйную і практычную часткі курса рэгламентуецца тыповым вучэбным планам.

ПРАГРАМА КУРСА “СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА / СІНТАКСІС”

УВОДЗІНЫ

Прадмет і задачы сінтаксісу. Сінтаксіс сярод лінгвістычных дысцыплін.

Паняцце сінтаксічнай сувязі. Асноўныя віды сінтаксічнай сувязі: злучэнне (паратаксіс) і падпарадкаванне (гіпатаксіс). Асноўныя віды сінтаксічных адносін: прэдыкатыўныя, непрэдыкатыўныя; паратаксічныя, гіпатаксічныя. Сродкі выражэння сінтаксічнай сувязі ў словазлучэнні, простым сказе, складаным сказе.

Паняцце валентнасці, яе тыпы: лагічная, семантычная, сінтаксічная валентнасць; абавязковая (аблігаторная), неабавязковая (факультатыўная) валентнасць. Паняцце дыстрыбуцыі. Валентнасць і дыстрыбуцыя.

Паняцце спалучальнасці. Валентнасць і спалучальнасць. Семантычная, сінтаксічная, лексічная спалучальнасць слоў у беларускай мове. Спалучальнасныя ўласцівасці розных часцін мовы.

Сістэма сінтаксічных адзінак: сінтаксема, словазлучэнне, просты сказ, складаны сказ, складанае сінтаксічнае цэлае (звышфразовае адзінства), тэкст.

Асноўныя аспекты апісання сінтаксісу: структурны, камунікацыйны, функцыянальны, семантычны, структурна-семантычны, прагматычны, стылістычны.

Паняцце нацыянальнай сінтаксічнай ідыяматыкі (канцэпцыя А.Я. Міхневіча).

Сучасная беларуская сінтаксічная навука: актуальны стан, праблемы, канцэпцыі.

СЛОВАЗЛУЧЭННЕ

Словазлучэнне як сінтаксічная адзінка. Дыферэнцыяльныя прыметы словазлучэння. Адрозненні словазлучэння ад слова і сказа. Будова, значэнне і функцыі словазлучэнняў. Структурная схема і парадыгма словазлучэнняў.

Асноўныя падыходы да разумення граматычнай прыроды словазлучэння. Аб’ём паняцця “словазлучэнне”. Праблема вылучэння прэдыкатыўных і паратаксічных словазлучэнняў.

Класіфікацыя словазлучэнняў у сучаснай лінгвістычнай літаратуры: свабодныя / несвабодныя; прэдыкатыўныя / непрэдыкатыўныя; простыя / складаныя. Лексіка-граматычныя тыпы словазлучэнняў: назоўнікавыя, прыметнікавыя, лічэбнікавыя, займеннікавыя, дзеяслоўныя і прыслоўныя. Сінтаксічна непадзельныя словазлучэнні ў сучаснай беларускай мове: структура, значэнне, функцыі.

Сінтаксічная сувязь кампанентаў непрэдыкатыўных словазлучэнняў: злучальная (паратаксічная) і падпарадкавальная (гіпатаксічная).

Дыферэнцыяльныя прыметы злучальнай сувязі: адкрытасць / закрытасць. Разнавіднасці злучальнай сувязі: з’яднанне, раз’яднанне, перараз’яднанне.

Дыферэнцыяльныя прыметы падпарадкавальнай сувязі: прадказальнасць / непрадказальнасць, абавязковасць / неабавязковасць. Разнавіднасці падпарадкавальнай сувязі: дапасаванне (поўнае і няпоўнае); склонавы паралелізм; кіраванне (беспрыназоўнікавае і прыназоўнікавае; моцнае і слабае); прымыканне (уласнае і іменнае). Размежаванне выпадкаў слабага кіравання і іменнага прымыкання. Асаблівасці і нацыянальная адметнасць дапасавання і кіравання ў беларускай літаратурнай мове.

Тыпалогія семантыка-сінтаксічных адносін паміж кампанентамі падпарадкавальнага (гіпатаксічнага) словазлучэння: аб’ектныя, суб’ектныя, азначальныя (атрыбутыўныя), акалічнасныя (сітуацыйныя), камплетыўныя. Сінкрэтызм семантыка-

сінтаксічных адносін на ўзроўні падпарадкавальнага словазлучэння. Сродкі выражэння семантыка-сінтаксічных адносін.

Сінтаксічная сінаніміка сучаснай беларускай мовы.

СКАЗ

Паняцце сказа. Дыферэнцыяльныя прыметы сказа: камунікацыйнасць, прапазіцыйнасць, прэдыкатыўнасць, граматычная і інтанацыйная аформленасць, сэнсавая закончанасць і самастойнасць. Прэдыкатыўнасць як асноўная сінтаксічная катэгорыя сказа. Субкатэгорыі прэдыкатыўнасці: мадальнасць, тэмпаральнасць, персанальнасць. Монапрэдыкатыўнасць і поліпрэдыкатыўнасць як адрознівальныя прыметы простага і складанага сказа. Простыя поліпрэдыкатыўныя адзінкі.

Граматычнае значэнне і граматычная форма сказа. Паняцце сінтаксічнай мадэлі сказа. Сінтаксічная мадэль і структурная схема сказа. Сінтаксічная парадыгма (сінтаксічнае поле) сказа.

Сінтаксічная сувязь кампанентаў сказа. Разнавіднасці прэдыкатыўнай сувязі: каардынацыя, суразмяшчэнне, прыцягненне. Паўпрэдыкатыўная сувязь. Далучальная сувязь. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж кампанентамі сказа, сродкі іх выражэння і спосабы рэалізацыі ў беларускай мове.

Класіфікацыя сказаў: паводле будовы – простыя і складаныя; паводле мадальнасці – сцвярджальныя і адмоўныя; паводле мэты выказвання – апавядальныя, пыталыя і пабуджальныя; паводле інтанацыі – няклічныя і клічныя; паводле структурнай арганізацыі – члянімыя і нечлянімыя; паводле колькасці саставаў – аднасастаўныя і двухсастаўныя; паводле наяўнасці / адсутнасці пашыральнікаў прэдыкатыўнай асновы сказа – развітыя і неразвітыя; паводле наяўнасці / адсутнасці структурна неабходных кампанентаў – поўныя і няпоўныя; паводле наяўнасці / адсутнасці элементаў ускладнення – ускладненыя і няўскладненыя.

Аспекты вывучэння сказа: структурны, семантычны, структурна-семантычны, камунікацыйны, прагматычны і інш.

Просты сказ

Паняцце простага сказа. Дыферэнцыяльныя прыметы простага сказа. Просты сказ як монапрэдыкатыўная адзінка. Суадносіны плана зместу (глыбіннай структуры) і плана выражэння (паверхневай структуры) простага сказа.

Фармальная арганізацыя простага сказа. Традыцыйнае вучэнне аб членах сказа. Галоўныя і даданыя члены сказа як канструктыўныя кампаненты фармальнай структуры сказа. Сучасны стан вучэння аб членах сказа. Праблема вылучэння галоўных і дадanych членаў сказа ў сучаснай лінгвістыцы. Пашырэнне традыцыйных членаў сказа: сінкрэтычныя члены і дуплексівы, дэтэрмінанты і сітуанты.

Прэдыкатыўная аснова простага сказа. Суадносіны дзейніка і выказніка ў фармальнай структуры сказа. Вэрбацэнтрычная канцэпцыя сказа. Структурныя тыпы дзейніка і выказніка і спосабы іх выражэння ў сучаснай беларускай мове. Сувязь выказніка з дзейнікам, яе віды і рэалізацыя ў сказе. Праблема аднародных дзейнікаў і выказнікаў.

Даданыя члены сказа: дапаўненне (прамае / ускоснае); азначэнне (дапасаванае / недапасаванае); акалічнасць (месца, часу, прычыны, мэты і пад.). Марфалагізаваныя і немарфалагізаваныя, дэтэрмінаваныя і недэтэрмінаваныя даданыя члены сказа.

Сінкрэтызм у сістэме членаў сказа.

Лінгвістычны статус аднастаўных сказаў. Фармальная арганізацыя структурнай асновы аднастаўных сказаў, яе пашырэнне. Традыцыйная класіфікацыя аднастаўных сказаў, крытэрыі іх размежавання. Дзеяслоўна-адвербіяльныя (выказніковыя) сказы: пэўна-асабовыя, абагульнена-асабовыя, няпэўна-асабовыя, безасабовыя, інфінітыўныя. Субстантыўныя (дзейніковыя) сказы: намінацыўныя, назывныя, вакатыўныя, генітыўныя, канструкцыі з “назоўным уяўленням”. Праблема вылучэння аднастаўных сказаў (канцэпцыя “аб прынцыповай двухастаўнасці сказа”). Аднастаўныя сказы як вынік камунікацыйнай рэалізацыі двухастаўнай мадэлі. Аднастаўныя сказы і актуальнае члененне. Праблема безасабовых сказаў. Структурна-семантычныя разнавіднасці безасабовых сказаў. Размежаванне безасабовых і інфінітыўных сказаў у рэчышчы традыцыйнага беларускага сінтаксісу.

Ускладненне простага сказа як спосаб пашырэння яго структурнай схемы. Ускладненне і катэгорыя прэдыкатыўнасці. Семантычныя і сінтаксічныя аспекты ўскладненых сказаў. Адметныя ўласцівасці ўскладненага сказа на ўзроўні сінтаксічных пазіцый, сінтаксічных сувязяў і сродкаў выражэння. Інтанацыйнае афармленне ўскладнення.

Сказы з аднароднымі членамі: арганізацыя, семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж кампанентамі аднароднага рада, функцыі аднародных членаў сказа. Сінтаксічная сувязь паміж аднароднымі членамі: адкрытая / закрытая, злучніковая / бяззлучніковая. Абагульняльныя словы пры аднародных членах сказа.

Сказы з адасобленымі членамі сказа. Умовы адасаблення членаў сказа: семантычныя, граматычныя, камунікацыйныя. Сінтаксічная сувязь пры адасабленні: паўпрэдыкатыўная, паясняльная. Тыпы адасобленых кампанентаў.

Сказы з параўнальнымі зваротамі. Структура, тыпы, значэнне, функцыі параўнальных зваротаў у сказе.

Сказы з пабочнымі і ўстаўнымі канструкцыямі, іх структура і функцыі. Размежаванне пабочных і ўстаўных канструкцый. Агульнае і адрознае паміж пабочнымі і ўстаўнымі канструкцыямі.

Сказы са звароткам. Структура, функцыі і значэнне зваротка ў сказе.

Сказы з мадальнымі часціцамі і выклічнікамі. Значэнне і функцыі сцвярджалых, адмоўных, пытальных і эмацыянальных слоў у сказе.

Семантычная арганізацыя простага сказа. Паняцце семантычнага сінтаксісу. Намінацыйнае значэнне сказа. Дыктум (прапазіцыі) і модус як два складнікі намінацыйнага значэння сказа. Структура пазамоўнай сітуацыі – семантычная структура сказа. Паняцце прапазіцыі. Тыпы прапазіцый: падзейная (існавання, стану, руху, успрымання, дзеяння) і лагічная (характарызацыі, ідэнтыфікацыі, рэяцыі). Структура прапазіцыі: прэдыкат і актанты (аргументы, семантычныя функцыі, глыбінныя склоны), іх тыпы. Сірганстанты, атрыбуты, іх тыпы. Спосабы выражэння прапазіцыі: праз прэдыкатыўную канструкцыю / праз непрэдыкатыўную канструкцыю. Паняцце глыбіннага і паверхневага сінтаксісу. Суадносіны глыбіннай і паверхневай структур сказа. Універсальнае і спецыфічнае ў сінтаксічных мадэлях беларускай мовы (пры супастаўленні з рускай і іншымі славянскімі мовамі). Сучасныя напрамкі вывучэння аб’ектыўнага і суб’ектыўнага зместу сказа.

Камунікацыйная арганізацыя простага сказа. Сказ і выказванне. Актуальнае члененне выказвання. Кампаненты актуальнага членення. Сродкі актуальнага членення і актуалізацыі выказвання (парадак слоў, інтанацыя, лагічны націск, службовыя словы і

інш.). Парадак слоў і актуальнае члянэнне. Прамы і адваротны (інверсійны) парадак размяшчэння кампанентаў у выказванні. Спосабы выражэння тэмы і рэмы ў простым сказе. Камунікацыйная парадыгма сказа. Асноўныя камунікацыйна-сінтаксічныя тыпы выказванняў у беларускай мове. Тыпалогія выказванняў: нейтральныя / экспрэсіўныя, расчлянёныя / нерасчлянёныя (з нулявой тэмай), сінтагматычна незалежныя / сінтагматычна залежныя (абумоўленыя).

Суадносіны камунікацыйнага і фармальна-сінтаксічнага члянэнняў выказвання.

Прагматычны аспект. Выказванне, сітуацыя і моўца. Камунікацыйная інтэнцыя (прагматычная функцыя) выказвання. Паняцце лакутыўных, ілакутыўных і перлакутыўных маўленчых актаў.

Прагматычныя тыпы выказванняў: сцвярджэнне, абяцанне, пагроза, пабуджэнне (загад, просьба), пытанне і інш. Прамыя і ўскосныя маўленчыя акты.

Складаны сказ

Паняцце складанага сказа. Семантычная, фармальная і камунікацыйная арганізацыя складанага сказа. Дыферэнцыяльныя рысы складанага сказа (поліпрэдыкатыўнасць, поліпрапазіцыйнасць і інш.). Ізамарфізм складанага сказа і словазлучэння. Граматычнае значэнне і граматычная форма складаных сказаў. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж прэдыкатыўнымі часткамі складаных сказаў, сродкі іх выражэння (інтанацыя, злучнікі і злучальныя словы).

Прынцыпы класіфікацыі складаных сказаў. Асноўныя падыходы да класіфікацыі складаных сказаў. Структурна-семантычны падыход: (1) злучнікавыя сказы: (1.1) складаназлучаныя, (1.2) складаназалежныя; (2) бяззлучнікавыя сказы. Падыход “ад зместу да формы”: (1) складаназлучаныя сказы: (1.1) злучнікавыя, (1.2) бяззлучнікавыя; (2) складаназалежныя сказы: (2.1) злучнікавыя, (2.2) бяззлучнікавыя. Праблема вылучэння бяззлучнікавых сказаў.

Паняцце складаназлучанага сказа. Дыферэнцыяльныя прыметы складаназлучаных сказаў: адносная аўтаномнасць, адносная раўнапраўнасць прэдыкатыўных частак, наяўнасць злучальных сродкаў сувязі. Складаназлучаныя сказы са спалучальнымі, размеркавальнымі, супраціўнымі, далучальнымі злучнікамі. Складаназлучаныя сказы аднароднага і неаднароднага складу, адкрытай і закрытай структуры. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж прэдыкатыўнымі часткамі складаназлучаных сказаў і спосабы іх выражэння. Складаназлучаныя сказы ўскладненай будовы. Складаназлучаныя сказы згрупіраванай і незгрупіраванай будовы. Складаназлучаныя сказы і актуальнае члянэнне.

Паняцце складаназалежнага сказа. Дыферэнцыяльныя прыметы складаназалежных сказаў: характар сінтаксічнай сувязі – гіпатаксіс, іерархізаванасць будовы складаназалежных сказаў, наяўнасць падпарадкавальных сродкаў сувязі (злучнікаў і злучальных слоў). Падыходы да класіфікацыі складаназалежных сказаў: функцыянальны, марфалагічны, фармальны, структурна-семантычны.

Функцыянальны падыход да класіфікацыі складаназалежных сказаў. Складаназалежныя сказы з даданымі дзейнікавымі, выказнікавымі, дапаўняльнымі, азначальнымі і акалічнаснымі часткамі. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж галоўнай і даданай часткамі складаназалежных сказаў і спосабы іх выражэння.

Структурна-семантычны падыход да класіфікацыі складаназалежных сказаў. Тып складаназалежных сказаў паводле структуры: складаназалежныя сказы расчлянёнай, нерасчлянёнай, кантамінаванай структуры. Асноўныя сродкі сувязі: падпарадкавальныя

злучнікі, злучальныя словы (рэляты), указальныя словы (карэляты), апорныя словы. Праблема размежавання злучнікаў і злучальных слоў у складаназалежных сказах.

Складаназалежныя сказы нерасчлянёнай (прыслоўнай) структуры, асаблівасці іх арганізацыі. Структурна-семантычныя тыпы складаназалежных сказаў нерасчлянёнай структуры: прысубстантыўна-атрыбутыўныя, тлумачальна-аб'ектныя, прыкампаратыўна-аб'ектныя, прызайменнікава-суадносныя. Складаназалежныя сказы расчлянёнай (прысастаўнай, прыфразавай) структуры, асаблівасці іх арганізацыі. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж прэдыкатыўнымі часткамі такіх сказаў, спосабы іх выражэння. Тыпалогія складаназалежных сказаў расчлянёнай структуры. Складаназалежныя сказы кантамінаванай будовы, асаблівасці іх арганізацыі.

Складаназалежныя сказы ўскладнёнай будовы: з некалькімі галоўнымі і некалькімі даданымі часткамі. Тыпы падпарадкавання на ўзроўні шматчленных складаназалежных сказаў: паслядоўнае падпарадкаванне; сузалежнае падпарадкаванне: аднароднае і неаднароднае; камбінацыя розных тыпаў падпарадкавання.

Складаназалежныя сказы і актуальнае члененне.

Паняцце бяззлучнікавага складанага сказа. Дыферэнцыяльныя прыметы бяззлучнікавых сказаў: дыфузнасць, размытасць семантыкі, недастатковая дыферэнцыраванасць значэнняў бяззлучнікавых сказаў; адсутнасць злучальных сродкаў сувязі. Бяззлучнікавыя сказы аднароднага і неаднароднага складу (сказы з аднатыпнымі і разнатыпнымі часткамі), адкрытай і закрытай структуры. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж прэдыкатыўнымі часткамі бяззлучнікавых сказаў і спосабы іх выражэння. Бяззлучнікавыя сказы ўскладнёнай будовы. Бяззлучнікавыя сказы згрупаванай і незгрупаванай структуры. Бяззлучнікавыя сказы і актуальнае члененне.

Камбінаваныя складаныя сказы. Дыферэнцыяльныя прыметы камбінаваных складаных сказаў: наяўнасць розных відаў сувязі; больш за два ўзроўні членення; згрупаванасць структуры. Паняцце генеральнай сувязі. Разнавіднасці камбінаваных сказаў, іх структура і значэнне. Сувязь прэдыкатыўных частак у камбінаваных складаных сказах. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж часткамі камбінаваных сказаў і спосабы іх выражэння. Камбінаваныя складаныя сказы і актуальнае члененне выказвання.

СКЛАДАНАЕ СІНТАКСІЧНАЕ ЦЭЛАЕ (ССЦ)

Складанае сінтаксічнае цэлае (звышфразовае адзінства, праявічая страфа) як мінімальная адзінка тэксту. Асноўныя крытэрыі вылучэння ССЦ: лагічны, семантычны, граматычны. Паняцце мікратэмы. ССЦ і абзац. Суадносіны ССЦ і абзаца. Асноўныя функцыі абзаца.

Сродкі міжфразавай сувязі на ўзроўні ССЦ: уласна лексічныя, лексіка-граматычныя, граматычныя. Віды сувязі ў ССЦ: ланцужковая, паралельная, далучальная, змешаная. Тыпы рэматычнай дамінанты ССЦ: прадметная, якасная, статальная, акцыянальная, статальна-дынамічная, імпрэсіўная, сінкрэтычная.

Семантычная і структурная арганізацыя складанага сінтаксічнага цэлага.

Камунікатыўная арганізацыя складанага сінтаксічнага цэлага. Тэма-рэматычная структура складанага сінтаксічнага цэлага. Тыпы тэма-рэматычных ланцужкоў: простая лінейная паслядоўнасць, паслядоўнасць са скразной тэмай, паслядоўнасць з вытворнымі тэмамі, паслядоўнасць з расшчэпленай тэмай.

ТЭКСТ

Тэкст як сінтаксічная адзінка. Паняцце тэксту і дыскўрсу. Падыходы да даследавання граматычнай прыроды тэксту: структурны (граматычны), семантычны, стылістычны, камунікацыйны, псіхалінгвістычны, семіятычны, прагматычны, кагнітыўны і інш. Катэгорыі тэксту. Структура тэксту, тыпы сувязі ў ім, сродкі яе рэалізацыі. Асаблівасці арганізацыі тэкстаў розных стыляў.

Функцыянальна-сэнсавая тыпалогія тэкстаў: апавяданне, апісанне, разважанне. Семантыка-сінтаксічная адметнасць іх арганізацыі.

Тэкст і актуальнае члененне. Камунікацыйная арганізацыя тэксту.

Чужая мова

Чужая мова, яе віды (простая, ускосная і няўласна-простая) і спосабы ўвядзення ў кантэкст. Сінтаксічныя і пунктуацыйныя асаблівасці ўвядзення чужой мовы ў кантэкст. Чужая мова і словы аўтара, сувязь і ўзаемаадносіны паміж імі.

Рэпліка, маналог, дыялог, палілог, цытата як акты камунікацыі (будова, функцыі і стылістычная роля).

ПУНКТУАЦЫЯ

Прадмет і задачы пунктуацыі. 3 гісторыі беларускай пунктуацыі.

Асновы сучаснай пунктуацыі. Пунктуацыя і граматычная будова сказа. Пунктуацыя, семантычная і фармальная структура сказа і яго сэнс. Пунктуацыя і інтанацыйнае афармленне сказа.

Пунктуацыйныя нормы. Пунктуацыйныя варыянты.

Класіфікацыя знакаў прыпынку. Раздзяляльныя і выдзяляльныя знакі прыпынку. Агульная характарыстыка знакаў прыпынку і асноўных правіл іх пастаноўкі.

ПЫТАННІ ДА ЭКЗАМЕНА

1. Сінтаксіс як раздзел мовазнаўства. Прадмет сінтаксісу. Асноўныя аспекты сінтаксісу (структурны, камунікацыйны, функцыянальны, семантычны, структурна-семантычны, прагматычны, стылістычны).
2. Сістэма сінтаксічных адзінак (сінтаксема (сінтаксічная форма слова), словазлучэнне, прасты сказ, складаны сказ, ССЦ (ЗФА), тэкст, дыскурс).
3. Фундаментальныя сінтаксічныя паняцці: паратаксіс і гіпатаксіс як асноўныя віды сінтаксічнай сувязі; прэдыкатыўныя і непрэдыкатыўныя адносіны; паняцце нацыянальнай сінтаксічнай ідыяматыкі.
4. Словазлучэнне як асноўная сінтаксічная адзінка. Адрозненні словазлучэння ад слова і сказа. Форма і значэнне словазлучэння.
5. Розныя падыходы да разумення граматычнай прыроды словазлучэння (падыходы Ф.Ф. Фартунатава, В.У. Вінаградава, В.А. Белашапкавай). Праблема вылучэння паратаксічных і прэдыкатыўных словазлучэнняў у сучаснай сінтаксічнай тэорыі.
6. Тыпалогія відаў падпарадкавальнай (гіпатаксічнай) сувязі ў словазлучэнні: дапасаванне, кіраванне, прымыканне, склонавы паралелізм. Асаблівасці і нацыянальная адметнасць кіравання ў беларускай мове.
7. Тыпалогія семантыка-сінтаксічных адносінаў паміж кампанентамі гіпатаксічнага словазлучэння. Сінкрэтызм семантыка-сінтаксічных адносінаў на ўзроўні гіпатаксічнага словазлучэння.
8. Паняцце сказа. Дыферэнцыяльныя прыметы сказа. Граматычная форма і граматычнае значэнне сказа. Паняцце сінтаксічнай мадэлі сказа.
9. Прэдыкатыўнасць як асноўная сінтаксічная катэгорыя сказа. Субкатэгорыі прэдыкатыўнасці: мадальнасць, тэмпаральнасць, персанальнасць.
10. Класіфікацыя сказаў, прынятая ў “традыцыйным” беларускім сінтаксісе (простыя / складаныя; сцвярдзальныя / адмоўныя; апавядальныя / пытальныя / пабудзальныя; клічныя / няклічныя; члянімыя / нечлянімыя; аднасастаўныя / двухсастаўныя; развітыя / неразвітыя; поўныя / няпоўныя; ускладненыя / няўскладненыя сказы).
11. Агульны сінтаксічны профіль беларускага сказа. Універсальнае і спецыфічнае ў сінтаксічных мадэлях славянскіх моў.
12. Пытанне аб галоўных і даданных членах сказа. Праблема галоўных членаў сказа. Вербацэнтрычная канцэпцыя Л. Тэньера і У. Чэйфа.
13. Прэдыкатыўная аснова простага сказа. Структурныя тыпы дзейнікаў і выказнікаў і спосабы іх выражэння. Сувязь дзейніка і выказніка, яе віды.
14. Класіфікацыя даданных членаў сказа. Сінкрэтызм у сістэме членаў сказа.
15. Семантыка простага сказа. Намінатыўнае значэнне сказа. Паняцце дыктума (прапазіцыі) і модуса.
16. Паняцце прэдыката і актантаў (глыбінных склонаў). Семантычная тыпалогія актантаў (канцэпцыі Ч. Філмара, У. Чэйфа, В.В. Багданава).
17. Камунікацыйная арганізацыя простага сказа. Актуальнае чляненне выказвання. Кампаненты актуальнага члянення. Спосабы выражэння тэмы і рэмы ў простым сказе.
18. Паняцце аднасастаўнага сказа. “Традыцыйная” класіфікацыя аднасастаўных сказаў.

19. Праблема вылучэння аднастаўных сказаў у лінгвістычнай літаратуры. Канцэпцыя Г.А. Золатавай “аб прынцыповай двухсастаўнасці сказа”. Аднастаўныя сказы як вынік камунікацыйнай рэалізацыі двухсастаўнай мадэлі.
20. Праблема безасабовых сказаў. Структурна-семантычныя разнавіднасці безасабовых сказаў. Размежаванне безасабовых і інфінітыўных сказаў у рэчышчы “традыцыйнага” беларускага сінтаксісу.
21. Розныя выпадкі ўскладнення структуры простага сказа.
22. Размежаванне пабочных і ўстаўных канструкцый.
23. Асноўныя ўмовы адасаблення.
24. Аднародныя члены сказа. Праблема аднародных дзейнікаў і выказнікаў. Знакі прыпынку пры аднародных членах сказа.
25. Класіфікацыя складаных сказаў (структурна-семантычны падыход).
26. Паняцце складаназлучанага сказа. Складаназлучаныя сказы адкрытай і закрытай структуры, аднароднага і неаднароднага складу. Складаназлучаныя сказы са спалучальнымі, размеркавальнымі, супраціўнымі і далучальнымі злучнікамі.
27. Паняцце складаназалежнага сказа. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж галоўнай і даданай (-ымі) часткамі складаназалежнага сказа.
28. Класіфікацыя складаназалежных сказаў (структурна-семантычны падыход).
29. Складаназалежныя сказы нерасчлянёнай будовы (з даданымі прысубстантыўна-атрыбутыўнымі, тлумачальна-аб’ектнымі, прыкампаратыўна-аб’ектнымі і займеннікава-суадноснымі часткамі).
30. Складаназалежныя сказы расчлянёнай будовы (з даданымі акалічнаснымі часткамі).
31. Складаназалежныя сказы кантамінаванай будовы.
32. Праблема размежавання злучнікаў і злучальных слоў у складаназалежным сказе.
33. Складаназалежныя сказы ўскладнёнай будовы (з некалькімі галоўнымі і некалькімі даданымі часткамі). Тыпы падпарадкавання на ўзроўні шматчленных складаназалежных сказаў (паслядоўнае, сузалежнае аднароднае, сузалежнае неаднароднае падпарадкаванне; камбінацыя розных тыпаў падпарадкавання).
34. Паняцце бяззлучнікавага складанага сказа. Дыфузнасць семантыкі бяззлучнікавых сказаў. Бяззлучнікавыя сказы адкрытай і закрытай структуры, аднароднага і неаднароднага складу.
35. “Закрытыя” бяззлучнікавыя сказы з дыферэнцыраванымі адносінамі.
36. “Закрытыя” бяззлучнікавыя сказы з недыферэнцыраванымі адносінамі.
37. Складаныя сказы з рознымі відамі сувязі. Разнавіднасці камбінаваных сказаў.
38. Знакі прыпынку ў бяззлучнікавым сказе.
39. ССЦ (ЗФА) як адзінка звязнага тэксту, крытэрыі яго вычленення. ССЦ і абзац. Асноўныя функцыі абзаца.
40. Віды сінтаксічнай сувязі на ўзроўні ССЦ: ланцужковая, паралельная, змешаная, далучальная. Лексічныя, граматычныя і лексіка-граматычныя сродкі звязнасці сказаў у ССЦ.
41. Тэкст як сінтаксічная адзінка. Розныя падыходы да вывучэння тэксту.
42. Асноўныя тэкставыя катэгорыі.

ТЭМАТЫКА ЛЕКЦЫЙ

Лекцыя № 1

Уводзіны ў сінтаксічную навуку

План лекцыі:

1. Сінтаксіс як раздзел мовазнаўства і як аб'ект вывучэння.
2. Асноўныя аспекты сінтаксісу (структурны, семантычны, камунікацыйны, функцыянальны, структурна-семантычны і інш.).
3. Сістэма сінтаксічных адзінак.
4. *Гіпатаксіс* vs. *паратаксіс* як віды асноўнай сінтаксічнай сувязі.
5. Паняцце нацыянальнай сінтаксічнай ідыяматыкі (*HCI*).

Літаратура

- Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн.: БелСЭ, 1994.
Беларуская мова: Хрэстаматыя: вучэбны дапаможнік. Мн., 2005.
Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн.: Універсітэцкае, 1987.
Лінгвістычны энцыклапедычны слоўварь. М.: СЭ, 1990.
Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн.: БДУ, 2006.
Чалюк Н.М. Сінтаксіс. Словазлучэнне. Просты сказ: Вучэб. дапам. / Пад рэд. Г.М. Малажай. Мн., 2004.

Лекцыя № 2

Словазлучэнне

План лекцыі:

1. Паняцце словазлучэння.
2. Розныя падыходы да вывучэння граматычнай прыроды словазлучэння (вузкі, шырокі, “залатая сярэдзіна”).
3. Гіпатаксічныя, паратаксічныя, прэдыкатыўныя і паўпрэдыкатыўныя словазлучэнні.
4. Класіфікацыі словазлучэнняў.

Літаратура

- Беларуская граматыка: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1986. Ч.2: Сінтаксіс.
Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн.: Універсітэцкае, 1987.
Граматыка беларускай мовы: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1966. Ч. 2: Сінтаксіс.
Міхневіч А.Я. Сінтаксічна непадзельныя словазлучэнні ў беларускай мове. Мн.: Навука і тэхніка, 1965.

Наркевіч А.І. Сістэма словазлучэнняў у сучаснай беларускай мове: Структурна-семантычнае апісанне. Мн.: Выд-ва БДУ, 1972.
Падгайскі Л.П. Словазлучэнне ў беларускай мове. Мн.: Выш. шк., 1971.
Рагаўцоў В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні. Мн.: Універсітэцкае, 2001.
Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн.: БДУ, 2006.
Чалюк Н.М. Сінтаксіс. Словазлучэнне. Просты сказ: Вучэб. дапам. / Пад рэд. Г.М. Малажай. Мн., 2004.
Яўневіч М.С. Сінтаксічная сінаніміка ў сучаснай беларускай літаратурнай мове. Мн.: Выд-ва БДУ, 1977.

Лекцыя № 3

Гіпатаксічнае словазлучэнне

План лекцыі:

1. Характар семантыка-сінтаксічных адносінаў на ўзроўні гіпатаксічнага словазлучэння.
2. Сінкрэтызм семантыка-сінтаксічных адносінаў – сінкрэтызм членаў сказа.
3. *Дапасаванне, кіраванне, прымыканне* як разнавіднасці гіпатаксісу.
4. *Склонавы паралелізм* як адмысловая разнавіднасць дапасавання.
5. Асаблівасці кіравання беларускай мовы ў параўнанні з рускай, польскай і ўкраінскай мовамі.

Літаратура

Арашонкава Г.У., Лемцюгова В.П. Кіраванне ў беларускай і рускай мовах: Слоўнік-даведнік. Мн.: Выш. шк., 1991.
Беларуская граматыка: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1986. Ч.2: Сінтаксіс.
Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн.: Універсітэцкае, 1987.
Граматыка беларускай мовы: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1966. Ч. 2: Сінтаксіс.
Наркевіч А.І. Сістэма словазлучэнняў у сучаснай беларускай мове: Структурна-семантычнае апісанне. Мн.: Выд-ва БДУ, 1972.
Падгайскі Л.П. Словазлучэнне ў беларускай мове. Мн.: Выш. шк., 1971.
Рагаўцоў В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні. Мн.: Універсітэцкае, 2001.
Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн.: БДУ, 2006.
Сцяцко П.У. і інш. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П.У.Сцяцко, М.Ф.Гуліцкі, Л.А.Антанюк. Мн.: Выш. шк., 1990.
Чалюк Н.М. Сінтаксіс. Словазлучэнне. Просты сказ: Вучэб. дапам. / Пад рэд. Г.М. Малажай. Мн., 2004.
Яўневіч М.С. Сінтаксічная сінаніміка ў сучаснай беларускай літаратурнай мове. Мн.: Выд-ва БДУ, 1977.

Лекцыя № 4

Сказ як асноўная сінтаксічная адзінка

План лекцыі:

1. Паняцце сказа.
2. Дыферэнцыяльныя прыметы сказа.
3. Традыцыйная класіфікацыя сказаў у беларускай мове.
4. Паняцце *структурнай* *схемы* *сказа* vs. *сінтаксічнай* *мадэлі* *сказа* (канцэпцыі А.Я. Міхневіча і Б.Ю. Нормана).

Літаратура

- Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн.: БелСЭ, 1994.
- Беларуская граматыка: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1986. Ч.2: Сінтаксіс.
- Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн.: Універсітэцкае, 1987.
- Граматыка беларускай мовы: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1966. Ч. 2: Сінтаксіс.
- Лингвистический энциклопедический словарь. М.: СЭ, 1990.
- Паўлоўская Н.Ю. Катэгорыя мадальнасці ў сучаснай беларускай мове. Мн., 2001.
- Рагаўцоў В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні. Мн.: Універсітэцкае, 2001.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Просты сказ: Курс лекцый. Мн.: БДУ, 2002.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн.: БДУ, 2006.
- Чалюк Н.М. Сінтаксіс. Словазлучэнне. Просты сказ: Вучэб. дапам. / Пад рэд. Г.М. Малажай. Мн., 2004.

Лекцыя № 5

Фармальная арганізацыя простага сказа (паверхневы сінтаксіс)

План лекцыі:

1. Паняцце *паверхневай* *структуры* *сказа*.
2. Прэдыкатыўная аснова простага сказа.
3. Структурныя тыпы дзейніка і выказніка.
4. Класіфікацыя дадanych членаў сказа.
5. Сінкрэтызм у сістэме членаў сказа.
6. *Вербацэнтрычная канцэпцыя* *сказа* (працы А. Пацябні, Я. Лёсіка, Л. Тэньера, У. Чэйфа і інш.)
7. Ускладненне структуры простага скага. Праблема аднародных выказнікаў.

Літаратура

- Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн.: БелСЭ, 1994.
- Беларуская граматыка: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1986. Ч.2: Сінтаксіс.
- Беларуская мова: Хрэстаматыя: вучэбны дапаможнік. Мн., 2005.
- Бабайцева В.В. Система членов предложения в современном русском языке. М., 1988. 159с.

- Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн.: Універсітэцкае, 1987.
- Гаўрош Н.В. Намінатыўныя сказы ў сучаснай беларускай мове. М.: Выш. шк., 1975.
- Граматыка беларускай мовы: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1966. Ч. 2: Сінтаксіс.
- Плотнікаў Б. А., Антанюк Л. А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум. Мн.: Інтэрпрэс-сэрвіс, Кніжны Дом, 2003.
- Рагаўцоў В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні. Мн.: Універсітэцкае, 2001.
- Рамза Т.Р. Безасабовыя сказы. Мн.: Тэхналогія, 1998.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Просты сказ: Курс лекцый. Мн.: БДУ, 2002.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн.: БДУ, 2006.
- Чалюк Н.М. Сінтаксіс. Словазлучэнне. Просты сказ: Вучэб. дапам. / Пад рэд. Г.М. Малажай. Мн., 2004.

Лекцыя № 6

Семантычная арганізацыя простага сказа (глыбінны сінтаксіс)

План лекцыі:

1. Намінатыўнае значэнне сказа. Паняцці *дыктума* (*прапазіцыі*) і *модуса*.
2. Паняцце *глыбіннай* структуры сказа. Прэдыкат і актанты.
3. Семантычная тыпалогія актантаў.
4. Праблема аднастайных сказаў у святле семантычнай тэорыі.

Літаратура

- Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн.: БелСЭ, 1994.
- Беларуская граматыка: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1986. Ч.2: Сінтаксіс.
- Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн.: Універсітэцкае, 1987.
- Граматыка беларускай мовы: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1966. Ч. 2: Сінтаксіс.
- Золотова Г.А. и др. Коммуникативная грамматика русского языка. М.: Наука, 1998.
- Крылова О.А., Максимов Л.Ю., Ширяев Е.Н. Современный русский язык / Теоретический курс / Синтаксис. Пунктуация. М., 1991.
- Норман Б.Ю. Грамматика говорящего. Спб.: Изд-во С-Петербург. ун-та, 1994.
- Лингвистический энциклопедический словарь. М.: СЭ, 1990.
- Рагаўцоў В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні. Мн.: Універсітэцкае, 2001.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Просты сказ: Курс лекцый. Мн.: БДУ, 2002.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн.: БДУ, 2006.
- Чалюк Н.М. Сінтаксіс. Словазлучэнне. Просты сказ: Вучэб. дапам. / Пад рэд. Г.М. Малажай. Мн., 2004.

Лекцыя № 7

Агульны сінтаксічны профіль беларускага сказа

План лекцыі:

1. Універсальнае і спецыфічнае ў сінтаксічных мадэлях славянскіх моў.
2. Сінтаксічна-тыпалагічныя рысы беларускай мовы.

Літаратура

- Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн.: БелСЭ, 1994.
- Беларуская граматыка: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1986. Ч.2: Сінтаксіс.
- Беларуская мова: Хрэстаматыя: вучэбны дапаможнік. Мн., 2005.
- Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн.: Універсітэцкае, 1987.
- Граматыка беларускай мовы: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1966. Ч. 2: Сінтаксіс.
- Касаткін Л.Л., Клобуков Е.В., Лекант П.А. Краткий справочник по современному русскому языку. М., 1991.
- Крылова О.А., Максимов Л.Ю., Ширяев Е.Н. Современный русский язык / Теоретический курс / Синтаксис. Пунктуация. М., 1991.
- Лингвистический энциклопедический словарь. М.: СЭ, 1990.
- Паўлоўская Н.Ю. Катэгорыя мадальнасці ў сучаснай беларускай мове. Мн., 2001.
- Плотнікаў Б. А., Антанюк Л. А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум. Мн.: Інтэрпрэс-сэрвіс, Кніжны Дом, 2003.
- Рагаўцоў В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні. Мн.: Універсітэцкае, 2001.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Просты сказ: Курс лекцый. Мн.: БДУ, 2002.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн.: БДУ, 2006.
- Сопоставительный анализ восточнославянских языков / Под ред. А.А. Лукашанца, А.М. Мезенко. Мн., 2005.
- Чалюк Н.М. Сінтаксіс. Словазлучэнне. Просты сказ: Вучэб. дапам. / Пад рэд. Г.М. Малажай. Мн., 2004.

Лекцыя № 8

Складаны сказ

План лекцыі:

1. Паняцце складанага сказа.
2. Дыферэнцыяльныя прыметы складанага сказа.
3. Розныя падыходы да класіфікацыі складаных сказаў (фармальны, марфалагічны, функцыянальны, структурна-семантычны і інш.).

Літаратура

- Бабайцева В.В., Инфантова Г.Г., Николина Н.А. и др. Современный русский язык / Синтаксис. Ч.III. Ростов-на-Дону, 1997.
- Бабайцева В.В., Максимов Л.Ю. Современный русский язык / Синтаксис и пунктуация. Ч. III. М., 1981.
- Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн.: БелСЭ, 1994.
- Беларуская граматыка: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1986. Ч.2: Сінтаксіс.
- Беларуская мова: Хрэстаматыя: вучэбны дапаможнік. Мн., 2005.

Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн.: Універсітэцкае, 1987.

Граматыка беларускай мовы: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1966. Ч. 2: Сінтаксіс.

Клюсаў Г.Н., Юрэвіч А.Л. Сучасная беларуская пунктуацыя. – Мн.: Выш. шк., 1972.

Конюшкевич М.И. Синтаксис русского и белорусского языков: сходство и различия. Мн.: Народ.асвета, 1994.

Крылова О.А., Максимов Л.Ю., Ширяев Е.Н. Современный русский язык / Теоретический курс / Синтаксис. Пунктуация. М., 1991.

Лингвистический энциклопедический словарь. М.: СЭ, 1990.

Рагаўцоў В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні. Мн.: Універсітэцкае, 2001.

Лекцыя № 9

Складанае сінтаксічнае цэлае (ССЦ)

План лекцыі:

1. ССЦ як мінімальная адзінка звязнага тэксту, крытэрыі яго вычленення.
2. Мікратэма (-ы) ССЦ
3. ССЦ і абзац. Суадносіны ССЦ і абзаца. Асноўныя функцыі абзаца.
4. Спосаб дзеяння міжфразавай сувязі: зачапленне (ужыванне элементаў, што вяртаюць нас да папярэдняга кантэксту); паўтор (ужыванне тоесных / падобных элементаў).
5. Віды сінтаксічнай сувязі ў ССЦ (ланцужковая, паралельная, змешаная, далучальная, асацыятыўная). Характар і сродкі яе рэалізацыі.
6. Сродкі міжфразавай сувязі (лексічныя, граматычныя, лексіка-граматычныя).
7. Тып рэматычнай дамінанты (прадметная, якасная, сталатальная, акцыянальная, сталатальна-дынамічная, імпрэсіўная, сінкрэтычная).
8. Сематычны тып ССЦ (дынамічнае, статычнае, змешанае).
9. Функцыянальна-сэнсавы тып ССЦ (тып маўлення): апісанне / апавяданне / разважанне.

Літаратура

Бабайцева В.В., Инфантова Г.Г., Николина Н.А. и др. Современный русский язык / Синтаксис. Ч.ІІІ. Ростов-на-Дону, 1997.

Валгина Н.С. Теория текста. М., 2002.

Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн.: БелСЭ, 1994.

Беларуская мова: Хрэстаматыя: вучэбны дапаможнік. Мн., 2005.

Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн.: Універсітэцкае, 1987.

Лингвистический энциклопедический словарь. М.: СЭ, 1990.

Норман Б.Ю. Грамматика говорящего. Спб.: Изд-во С-Петербургу. ун-та, 1994.

Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн.: БДУ, 2006.

Стилистический энциклопедический словарь русского языка / Под ред. М.Н. Кожин. Члены редколлегии: Е.А. Баженова, М.П. Котюрова, А.П. Сковородников. М.: Флинта: Наука, 2003.

Цікоцкі М.Я. Стылістыка тэксту. Мн., 2002.

Лекцыя № 10

Тэкст

План лекцыі:

1. Паняцце тэксту.
2. Розныя падыходы да вывучэння тэксту ў сучасным мовазнаўстве.
3. Асноўныя тэкставыя катэгорыі.

Літаратура

Валгина Н.С. Теория текста. М., 2002.

Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн.: БелСЭ, 1994.

Беларуская мова: Хрэстаматыя: вучэбны дапаможнік. Мн., 2005.

Лингвистический энциклопедический словарь. М.: СЭ, 1990.

Малажай Г.М. Лінгвістычны аналіз тэксту. Мн., 1992.

Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн.: БДУ, 2006.

Стилистический энциклопедический словарь русского языка / Под ред. М.Н. Кожин. Члены редколлегии: Е.А. Баженова, М.П. Котюрова, А.П. Сковородников. М.: Флинта: Наука, 2003.

Цікоцкі М.Я. Стылістыка тэксту. Мн., 2002.

ТЭМАТЫКА ПРАКТЫЧНЫХ ЗАНЯТКАЎ

Практычныя заняткі № 1

Гіпатаксічнае словазлучэнне

Пытанні для абмеркавання:

1. Тыпалогія семантыка-сінтаксічных адносінаў у гіпатаксічным словазлучэнні.
2. Склонавы паралелізм як разнавіднасць дапасавання. Momанты адрознення склонавага паралелізму ад ўласна дапасавання.
3. Momанты адрознення моцнага кіравання ад слабага кіравання.
4. Momанты адрознення іменнага прымыкання ад ўласна прымыкання.
5. Сінтаксічны разбор словазлучэння.

Літаратура

- Арашонкава Г.У., Лемцюгова В.П. Кіраванне ў беларускай і рускай мовах: Слоўнік-даведнік. Мн.: Выш. шк., 1991.
- Беларуская граматыка: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1986. Ч.2: Сінтаксіс.
- Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн.: Універсітэцкае, 1987.
- Граматыка беларускай мовы: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1966. Ч. 2: Сінтаксіс.
- Наркевіч А.І. Сістэма словазлучэнняў у сучаснай беларускай мове: Структурна-семантычнае апісанне. Мн.: Выд-ва БДУ, 1972.
- Падгайскі Л.П. Словазлучэнне ў беларускай мове. Мн.: Выш. шк., 1971.
- Рагаўцоў В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні. Мн.: Універсітэцкае, 2001.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн.: БДУ, 2006.
- Сцяцко П.У. і інш. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П.У.Сцяцко, М.Ф.Гуліцкі, Л.А.Антанюк. Мн.: Выш. шк., 1990.
- Чалюк Н.М. Сінтаксіс. Словазлучэнне. Просты сказ: Вучэб. дапам. / Пад рэд. Г.М. Малажай. Мн., 2004.
- Яўневіч М.С. Сінтаксічная сінаніміка ў сучаснай беларускай літаратурнай мове. Мн.: Выд-ва БДУ, 1977.

Практычныя заняткі № 2

Складаназлучаныя сказы (СЗлС)

Пытанні для абмеркавання:

1. Дыферэнцыяльныя прыметы складаназлучаных сказаў (прыметы, паводле якіх складаназлучаныя сказы адрозніваюцца ад складаназалежных).
2. Адносная аўтаномнасць і адносная раўнапраўнасць прэдыкатыўных частак у СЗлС.

3. Разнавіднасці двухкампанентных СЗлС з улікам характару семантыка-сінтаксічных адносінаў.
4. СЗлС адкрытай / закрытай структуры.
5. СЗлС аднароднага / неаднароднага складу.
6. СЗлС ускладненай будовы.
7. СЗлС згрупіраванай / незгрупіраванай структуры.
8. Знакі прыпынку ў СЗлС.
9. Сінтаксічны разбор СЗлС.

СХЕМА АНАЛІЗУ

ДВУХКАМΠΑНАЕНТНАГА СКЛАДАНАЗЛУЧАНАГА СКАЗА

1. Разбор сказа па членах сказа.
2. Схема (лінейная; вертыкальная).
3. Тып сказа паводле характару асноўнай сінтаксічнай сувязі.
4. Тып сказа паводле колькасці суб'ектаў:
 - 4.1. Монасуб'ектныя сказы;
 - 4.2. Полісуб'ектныя сказы.
5. Асноўныя сродкі сувязі:
 - 5.1. Злучальны злучнік (разрад злучніка) / злучальнае слова;
 - 5.2. Інтанацыя.
6. Дадатковыя сродкі сувязі:
 - 6.1. Наяўнасць анафарычных займеннікаў і прыслоўяў;
 - 6.2. Суадносіны трывальна-часавых форм выказнікаў і мадальных планаў прэдыкатыўных частак;
 - 6.3. Лексічныя паказальнікі сувязі (сінонімы, антонімы, словы адной ЛСГ / тэматычнай групы);
 - 6.4. Наяўнасць агульнага даданага члена сказа або агульнай прэдыкатыўнай часткі;
 - 6.5. Непаўната адной з частак;
 - 6.6. Паралелізм структуры;
 - 6.7. Парадак слоў у другой частцы (у параўнанні з першай).
7. Разнавіднасць семантыка-сінтаксічных адносін паміж прэдыкатыўнымі часткамі (спалучальныя, супастаўляльныя, пералічальна-размеркавальныя, далучальныя).
8. Разнавіднасць складаназлучанага сказа паводле характару семантыка-сінтаксічных адносін (СЗлС са спалучальнымі, супастаўляльнымі, пералічальна-размеркавальнымі і далучальнымі часткамі).
9. Тып сказа паводле будовы:
 - 9.1. СЗлС аднароднага складу;
 - 9.2. СЗлС неаднароднага складу.
10. Функцыянальны тып СЗлС:
 - 10.1. Апавядальны;
 - 10.2. Пытальны;
 - 10.3. Пабуджальны;
 - 10.4. Апавядальна-пытальны і інш. разнавіднасці.
11. Тып сказа паводле эмацыянальнай афарбоўкі:

- 11.1. Клічны;
- 11.2. Няклічны.
12. Пунктуацыйны аналіз (праводзіцца ў наступных выпадках: а) цяжкі выпадак; б) магчымыя іншыя варыянты; в) аўтарскі знак прыпынку).

СХЕМА АНАЛІЗУ ШМАТЧЛЕННАГА СКЛАДАНАЗЛУЧАНАГА СКАЗА НЕЗГРУПІРАВАНАЙ СТРУКТУРЫ

1. Разбор сказа па членах сказа.
2. Схема (лінейная; вертыкальная).
3. Тып сказа паводле характару асноўнай сінтаксічнай сувязі і колькасці прэдыкатыўных частак.
4. Тып сказа паводле колькасці суб'ектаў:
 - 4.1. Монасуб'ектныя сказы;
 - 4.2. Полісуб'ектныя сказы.
5. Тып сказа паводле характару аб'яднання прэдыкатыўных частак:
 - 5.1. **НЕЗГРУПІРАВАНАЙ** структуры;
 - 5.2. Згрупіраванай структуры.
6. Тып сказа паводле будовы:
 - 6.1. **АДНАРОДНАГА** складу;
 - 6.2. Неаднароднага складу.
7. Асноўныя сродкі сувязі:
 - 7.1. Злучальны злучнік (разрад злучніка) / злучальнае слова;
 - 7.2. Інтанацыя.
8. Дадатковыя сродкі сувязі (гл. схему аналізу двухкампанентнага СЗлС).
9. Разнавіднасць семантыка-сінтаксічных адносін паміж прэдыкатыўнымі часткамі (спалучальныя, супастаўляльныя, пералічальна-размеркавальныя, далучальныя).
10. Функцыянальны тып.
11. Тып сказа паводле эмацыянальнай афарбоўкі.
12. Пунктуацыйны аналіз.

СХЕМА АНАЛІЗУ ШМАТЧЛЕННАГА СКЛАДАНАЗЛУЧАНАГА СКАЗА ЗГРУПІРАВАНАЙ СТРУКТУРЫ

1. Разбор сказа па членах сказа.
2. Схема (лінейная; вертыкальная).
3. Тып сказа паводле характару асноўнай сінтаксічнай сувязі і колькасці прэдыкатыўных частак.
4. Тып сказа паводле колькасці суб'ектаў:
 - 4.1. Монасуб'ектныя сказы;
 - 4.2. Полісуб'ектныя сказы.
5. Тып сказа паводле характару аб'яднання прэдыкатыўных частак:
 - 5.1. Незгрупіраванай структуры;
 - 5.2. **ЗГРУПІРАВАНАЙ** структуры.

6. Колькасць узроўняў членення.
7. Характарыстыка кампанентаў на **I узроўні членення**:
 - 7.1. Тып сказа паводле будовы (аднароднага складу / неаднароднага складу);
 - 7.2. Асноўныя сродкі сувязі.
 - 7.3. Дадатковыя сродкі сувязі.
 - 7.4. Характар семантыка-сінтаксічных адносінаў паміж прэдыкатыўнымі часткамі.
8. Характарыстыка кампанентаў на **II (III і інш.) узроўнях членення**.
9. Функцыянальны тып.
10. Тып сказа паводле эмацыянальнай афарбоўкі.
11. Пунктуацыйны аналіз.

Літаратура

- Бабайцева В.В., Инфантова Г.Г., Николина Н.А. и др. Современный русский язык / Синтаксис. Ч. III. Ростов-на-Дону, 1997.
- Бабайцева В.В., Максимов Л.Ю. Современный русский язык / Синтаксис и пунктуация. Ч. III. М., 1981.
- Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн.: БелСЭ, 1994.
- Беларуская граматыка: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1986. Ч.2: Сінтаксіс.
- Беларуская мова: Хрэстаматыя: вучэбны дапаможнік. Мн., 2005.
- Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн.: Універсітэцкае, 1987.
- Бурак Л.І. Даведнік па пунктуацыі беларускай мовы. Мн., 1980.
- Бурак Л.І. Пунктуацыя беларускай мовы. Мн., 1982.
- Граматыка беларускай мовы: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1966. Ч. 2: Сінтаксіс.
- Клюсаў Г.Н., Юрэвіч А.Л. Сучасная беларуская пунктуацыя. – Мн.: Выш. шк., 1972.
- Клюсаў Г.Н. Асновы і нормы сучаснай беларускай пунктуацыі. Гродна, 1993.
- Конюшкевич М.И. Синтаксис русского и белорусского языков: сходство и различия. Мн.: Народ.асвета, 1994.
- Крылова О.А., Максимов Л.Ю., Ширяев Е.Н. Современный русский язык / Теоретический курс / Синтаксис. Пунктуация. М., 1991.
- Лингвистический энциклопедический словарь. М.: СЭ, 1990.
- Рагаўцоў В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні. Мн.: Універсітэцкае, 2001.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Практычны курс: вучэб.-метад. комплекс. Мн.: БДУ, 2008.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн.: БДУ, 2006.

Практычныя заняткі № 3

Складаназалежныя сказы (СЗалС)

Пытанні для абмеркавання:

1. Граматычная прырода СЗалС. Дыферэнцыяльныя прыметы.

2. Класіфікацыя СЗалС (функцыянальны, фармальны, марфалагічны і структурна-семантычны падыходы).
3. Тыпалогія семантыка-сінтаксічных адносінаў у СЗалС.
4. Тыпы дадanych частак СЗалС пры функцыянальным падыходзе: СЗалС з даданымі дзейнікавымі, выказнікавымі, дапаўняльнымі, азначальнымі і акалічнаснымі часткамі.
5. СЗалС нерасчлянёнай / расчлянёнай / кантамінаванай будовы.
6. СЗалС ускладненай будовы.
7. Тыпы падпарадкавання: паслядоўнае / сузалежнае (аднароднае / неаднароднае) / змешанае.
8. Знакі прыпынку ў СЗалС.
9. Сінтаксічны разбор СЗалС.

СХЕМА АНАЛІЗУ

ДВУХКАМПАНЕНТНАГА СКЛАДАНАЗАЛЕЖНАГА СКАЗА

1. Разбор сказа па членах сказа.
2. Схема (лінейная; вертыкальная).
3. Тып сказа паводле характару асноўнай сінтаксічнай сувязі і колькасці прэдыкатыўных частак.
4. Тып сказа паводле структуры:
 - 4.1. СЗалС нерасчлянёнай структуры;
 - 4.2. СЗалС расчлянёнай структуры;
 - 4.3. СЗалС кантамінаванай структуры.
5. Асноўныя сродкі сувязі:
 - 5.1. Падпарадкавальны злучнік;
 - 5.2. Злучальнае слова (рэлят);
 - 5.3. Карэлят;
 - 5.4. Апорнае слова.
6. Характар семантыка-сінтаксічных адносін.
7. Структурна-семантычны тып:
 - 7.1. Для СЗалС *нерасчлянёнай* структуры:
 - 7.1.1. Прысубстантыўна-атрыбутыўны;
 - 7.1.2. Тлумачальна-аб'ектны;
 - 7.1.3. Прыкампаратыўна-аб'ектны;
 - 7.1.4. Прызайменнікава-суаносны.
 - 7.2. Для СЗалС *расчлянёнай* структуры:
 - 7.2.1. СЗалС з даданай часу;
 - 7.2.2. СЗалС з даданай прычыны;
 - 7.2.3. СЗалС з даданай мэты;
 - 7.2.4. СЗалС з даданай выніку;
 - 7.2.5. СЗалС з даданай умовы;

- 7.2.6. СЗалС з даданай уступкі;
- 7.2.7. СЗалС з даданай параўнальнай.
- 7.3. Для СЗалС *кантамінаванай* структуры:
 - 7.3.1. СЗалС з даданай месца;
 - 7.3.2. СЗалС з даданай меры і ступені;
 - 7.3.3. СЗалС з даданай спосабу дзеяння.
- 8. Функцыянальны тып СЗлС:
 - 8.1. Апавядальны;
 - 8.2. Пытальны;
 - 8.3. Пабуджальны;
 - 8.4. Апавядальна-пытальны і інш. разнавіднасці.
- 9. Тып сказа паводле эмацыянальнай афарбоўкі:
 - 9.1. Клічны;
 - 9.2. Няклічны.
- 10. Пунктуацыйны аналіз.

СХЕМА АНАЛІЗУ ШМАТЧЛЕННАГА СКЛАДАНАЗАЛЕЖНАГА СКАЗА

- 1. Разбор сказа па членах сказа.
- 2. Схema (лінейная; вертыкальная).
- 3. Тып сказа паводле характару асноўнай сінтаксічнай сувязі і колькасці прэдыкатыўных частак.
- 4. Тып падпарадкавання:
 - 4.1. Паслядоўнае;
 - 4.2. Сузалежнае:
 - 4.2.1. Сузалежнае аднароднае;
 - 4.2.2. Сузалежнае неаднароднае;
 - 4.3. Змешанае.
- 5. Далейшы аналіз зводзіцца да аналізу двухкампанентнага складаназалежнага сказа.
- 6. Функцыянальны тып:
 - 6.1. Апавядальны;
 - 6.2. Пытальны;
 - 6.3. Пабуджальны;
 - 6.4. Апавядальна-пытальны і інш. разнавіднасці.
- 7. Тып сказа паводле эмацыянальнай афарбоўкі:
 - 7.1. Клічны;
 - 7.2. Няклічны.
- 8. Пунктуацыйны аналіз.

Літаратура

- Бабайцева В.В., Инфантова Г.Г., Николина Н.А. и др. Современный русский язык / Синтаксис. Ч. III. Ростов-на-Дону, 1997.
- Бабайцева В.В., Максимов Л.Ю. Современный русский язык / Синтаксис и пунктуация. Ч. III. М., 1981.
- Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн.: БелСЭ, 1994.
- Беларуская граматыка: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1986. Ч.2: Сінтаксіс.
- Беларуская мова: Хрэстаматыя: вучэбны дапаможнік. Мн., 2005.
- Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн.: Універсітэцкае, 1987.
- Бурак Л.І. Даведнік па пунктуацыі беларускай мовы. Мн., 1980.
- Бурак Л.І. Пунктуацыя беларускай мовы. Мн., 1982.
- Граматыка беларускай мовы: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1966. Ч. 2: Сінтаксіс.
- Клюсаў Г.Н., Юрэвіч А.Л. Сучасная беларуская пунктуацыя. – Мн.: Выш. шк., 1972.
- Клюсаў Г.Н. Асновы і нормы сучаснай беларускай пунктуацыі. Гродна, 1993.
- Конюшкевич М.И. Синтаксис русского и белорусского языков: сходство и различия. Мн.: Народ.асвета, 1994.
- Крылова О.А., Максимов Л.Ю., Ширяев Е.Н. Современный русский язык / Теоретический курс / Синтаксис. Пунктуация. М., 1991.
- Лингвистический энциклопедический словарь. М.: СЭ, 1990.
- Рагаўцоў В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні. Мн.: Універсітэцкае, 2001.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Практычны курс: вучэб.-метадыч. комплекс. Мн.: БДУ, 2008.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн.: БДУ, 2006.
5. Знакі прыпынку ў складаных сказах.

Практычныя заняткі № 4

Бяззлучнікавыя складаныя сказы (БСК)

Пытанні для абмеркавання:

1. Паняцце БСК.
2. Дыфузнасць семантыкі БСК.
3. БСК адкрытай / закрытай структуры.
4. БСК аднароднага / неаднароднага складу.
5. БСК ускладненай будовы.
6. Знакі прыпынку ў БСК.
7. Сінтаксічны рэзбор БСК.

СХЕМА АНАЛІЗУ
ДВУХКАМПАНЕНТНАГА БЯЗЗЛУЧНІКАВАГА СКАЗА (БСК)

1. Разбор сказа па членах сказа.
2. Схема (лінейная; вертыкальная).
3. Тып сказа паводле характару асноўнай сінтаксічнай сувязі і колькасці прэдыкатыўных частак.
4. Тып сказа паводле колькасці суб'ектаў:
 - 4.1. Монасуб'ектныя сказы;
 - 4.2. Полісуб'ектныя сказы.
5. Тып сказа паводле будовы:
 - 5.1. СЗлС аднароднага складу;
 - 5.2. СЗлС неаднароднага складу.
6. Асноўныя сродкі сувязі.
7. Дадатковыя сродкі сувязі.
8. Характар семантыка-сінтаксічных адносін.

Для СБзлС **неаднароднага** складу:

 - 8.1. СБзлС з **дыферэнцыраванымі** адносінамі:
 - 8.1.1. СБзлС з аб'ектнымі адносінамі;
 - 8.1.2. СБзлС з прычыннымі адносінамі;
 - 8.1.3. СБзлС з тлумачальнымі адносінамі;
 - 8.1.4. СБзлС з супастаўляльнымі адносінамі;
 - 8.1.5. СБзлС з параўнальнымі адносінамі.
 - 8.2. СБзлС з **недыферэнцыраванымі** адносінамі:
 - 8.2.1. СБзлС з умоўна-выніковымі адносінамі;
 - 8.2.2. СБзлС з прычынна-выніковымі адносінамі;
 - 8.2.1. СБзлС з часава-выніковымі адносінамі;
 - 8.2.1. СБзлС з супастаўляльна-уступальнымі адносінамі;
 - 8.2.1. СБзлС з далучальнымі адносінамі.
9. Функцыянальны тып СБзлС:
 - 9.1. Апавядальны;
 - 9.2. Пытальны;
 - 9.3. Пабуджальны;
 - 9.4. Апавядальна-пытальны і інш. разнавіднасці.
10. Тып сказа паводле эмацыянальнай афарбоўкі:
 - 10.1. Клічны;
 - 10.2. Няклічны.
11. Пунктуацыйны аналіз.

СХЕМА АНАЛІЗУ
ШМАТЧЛЕННАГА БЯЗЗЛУЧНІКАВАГА СКЛАДАНАГА СКАЗА

1. Разбор сказа па членах сказа.

2. Схема (лінейная; вертыкальная).
3. Тып сказа паводле характару асноўнай сінтаксічнай сувязі і колькасці прэдыкатыўных частак.
4. Тып сказа паводле колькасці суб'ектаў:
 - 4.1. Монасуб'ектныя сказы;
 - 4.2. Полісуб'ектныя сказы.
5. Тып сказа паводле характару аб'яднання прэдыкатыўных частак:
 - 5.1. Незгрупіраванай будовы;
 - 5.2. Згрупіраванай будовы.
- 6.1 Для сказаў незгрупіраванай будовы:
 - 6.1. Тып сказа паводле будовы;
 - 6.2. Асноўныя сродкі сувязі;
 - 6.3. Дадатковыя сродкі сувязі;
 - 6.4. Характар семантыка-сінтаксічных адносін.
- 6.2 Для сказаў згрупіраванай будовы – колькасць узроўняў члянення.
7. Для сказаў згрупіраванай будовы – характарыстыка сказа на **I узроўні члянення**:
 - 7.1. Тып сказа паводле будовы;
 - 7.2. Асноўныя сродкі сувязі;
 - 7.3. Дадатковыя сродкі сувязі;
 - 7.4. Характар семантыка-сінтаксічных адносін.
8. Характарыстыка сказа на **II, III і г.д. узроўнях члянення**.
9. Функцыянальны тып:
 - 9.1. Апавядальны;
 - 9.2. Пытальны;
 - 9.3. Пабуджальны;
 - 9.4. Апавядальна-пытальны і інш. разнавіднасці.
10. Тып сказа паводле эмацыянальнай афарбоўкі:
 - 10.1. Клічны;
 - 10.2. Няклічны.
11. Пунктуацыйны аналіз.

Літаратура

- Бабайцева В.В., Инфантова Г.Г., Николина Н.А. и др. Современный русский язык / Синтаксис. Ч. III. Ростов-на-Дону, 1997.
- Бабайцева В.В., Максимов Л.Ю. Современный русский язык / Синтаксис и пунктуация. Ч. III. М., 1981.
- Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн.: БелСЭ, 1994.
- Беларуская граматыка: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1986. Ч.2: Сінтаксіс.
- Беларуская мова: Хрэстаматыя: вучэбны дапаможнік. Мн., 2005.
- Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн.: Універсітэцкае, 1987.
- Бурак Л.І. Даведнік па пунктуацыі беларускай мовы. Мн., 1980.
- Бурак Л.І. Пунктуацыя беларускай мовы. Мн., 1982.
- Граматыка беларускай мовы: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1966. Ч. 2: Сінтаксіс.

- Клюсаў Г.Н., Юрэвіч А.Л. Сучасная беларуская пунктуацыя. – Мн.: Выш. шк., 1972.
- Клюсаў Г.Н. Асновы і нормы сучаснай беларускай пунктуацыі. Гродна, 1993.
- Конюшкевич М.И. Синтаксис русского и белорусского языков: сходство и различия. Мн.: Народ.асвета, 1994.
- Крылова О.А., Максимов Л.Ю., Ширяев Е.Н. Современный русский язык / Теоретический курс / Синтаксис. Пунктуация. М., 1991.
- Лингвистический энциклопедический словарь. М.: СЭ, 1990.
- Рагаўцоў В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні. Мн.: Універсітэцкае, 2001.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Практычны курс: вучэб.-метадыч. комплекс. Мн.: БДУ, 2008.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн.: БДУ, 2006.

Практычныя заняткі № 5

Складаныя сказы кантамінаванай будовы (СКБ)

Пытанні для абмеркавання:

1. Граматычная прырода СКБ.
2. Генеральная сувязь у СКБ.
3. Паняцце структурна-семантычнага блока.
4. Разнавіднасці СКБ.
5. Знакі прыпынку ў СКБ.
6. Сінтаксічны разбор СКБ.

СХЕМА АНАЛІЗУ

СКЛАДАННЫХ СКАЗАЎ КАНТАМІНАВАНАЙ БУДОВЫ

1. Разбор сказа па членах сказа.
2. Схема (лінейная; вертыкальная).
3. Тып сказа паводле характару асноўнай сінтаксічнай сувязі і колькасці прэдыкатыўных частак.
4. Разнавіднасць СКБ:
 - 4.1. СКБ са злучэннем і падпарадкаваннем;
 - 4.2. СКБ са злучэннем і бяззлучнікавай сувяззю;
 - 4.3. СКБ з бяззлучнікавай сувяззю і падпарадкаваннем;
 - 4.4. СКБ з бяззлучнікавай сувяззю і злучэннем;
 - 4.5. СКБ са злучэннем, бяззлучнікавай сувяззю і падпарадкаваннем і пад.
5. Колькасць узроўняў члянення.
6. Характарыстыка сказа на **I узроўні члянення**:
 - 6.1. Тып сказа паводле будовы;
 - 6.2. Асноўныя сродкі сувязі;
 - 6.3. Дадатковыя сродкі сувязі;

- 6.4. Характар семантыка-сінтаксічных адносін.
7. Характарыстыка сказа на **II, III і г.д. узроўнях чляненьня**.
8. Функцыянальны тып:
 - 8.1. Апавядальны;
 - 8.2. Пытальны;
 - 8.3. Пабуджальны;
 - 8.4. Апавядальна-пытальны і інш. разнавіднасці.
9. Тып сказа паводле эмацыянальнай афарбоўкі:
 - 9.1. Клічны;
 - 9.2. Няклічны.
10. Пунктуацыйны аналіз.

Літаратура

- Бабайцева В.В., Инфантова Г.Г., Николина Н.А. и др. Современный русский язык / Синтаксис. Ч. III. Ростов-на-Дону, 1997.
- Бабайцева В.В., Максимов Л.Ю. Современный русский язык / Синтаксис и пунктуация. Ч. III. М., 1981.
- Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн.: БелСЭ, 1994.
- Беларуская граматыка: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1986. Ч.2: Сінтаксіс.
- Беларуская мова: Хрэстаматыя: вучэбны дапаможнік. Мн., 2005.
- Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн.: Універсітэцкае, 1987.
- Бурак Л.І. Даведнік па пунктуацыі беларускай мовы. Мн., 1980.
- Бурак Л.І. Пунктуацыя беларускай мовы. Мн., 1982.
- Граматыка беларускай мовы: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1966. Ч. 2: Сінтаксіс.
- Клюсаў Г.Н., Юрэвіч А.Л. Сучасная беларуская пунктуацыя. – Мн.: Выш. шк., 1972.
- Клюсаў Г.Н. Асновы і нормы сучаснай беларускай пунктуацыі. Гродна, 1993.
- Конюшкевич М.И. Синтаксис русского и белорусского языков: сходство и различия. Мн.: Народ.асвета, 1994.
- Крылова О.А., Максимов Л.Ю., Ширяев Е.Н. Современный русский язык / Теоретический курс / Синтаксис. Пунктуация. М., 1991.
- Лингвистический энциклопедический словарь. М.: СЭ, 1990.
- Рагаўцоў В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні. Мн.: Універсітэцкае, 2001.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Практычны курс: вучэб.-метадыч. комплекс. Мн.: БДУ, 2008.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн.: БДУ, 2006.

АНАЛІЗ СКЛАДАНАГА СІНТАКСІЧНАГА ЦЭЛАГА (ССЦ)

1. Колькасць ССЦ у тэксце і іх межы.
2. Мікратэма (-ы) ССЦ.
3. Суадносіны ССЦ і абзаца (-аў).
4. Срокі міжфразавай сувязі;
 - 4.1. Уласна-лексічныя: лексічныя паўторы; кантэкстуальныя замены; замены праз родавыя і відавныя паняцці; словы адной лексіка-семантычнай / тэматычнай групы; перыфразы; сінонімы; антонімы;
 - 4.2. Лексіка-граматычныя: анафарычныя і катафарычныя займеннікі і прыслоўі; дамінаванне слоў адной часціны мовы;
 - 4.3. Граматычныя: парадак слоў; злучнікі; прыслоўі; часціцы; мадальна-пабочныя словы; трывальна-часавы кантэкст (парадыгма дзеясловаў у тэксце); непаўната сказаў; акалічнасці месца, часу, прычыны і пад.
5. Спосаб дзеяння міжфразавай сувязі:
 - 5.1. Зачапленне (ужыванне элементаў, што вяртаюць нас да папярэдняга кантэксту);
 - 5.2. Паўтор (ужыванне тоесных / падобных элементаў).
6. Асноўная сувязь у ССЦ:
 - 6.1. Ланцужковая;
 - 6.2. Паралельная;
 - 6.3. Далучальная;
 - 6.4. Змешаная.
7. Тып рэматычнай дамінанты:
 - 7.1. Прадметная;
 - 7.2. Якасная;
 - 7.3. Статальная;
 - 7.4. Акцыянальная;
 - 7.5. Статальна-дынамічная;
 - 7.6. Імпрэсіўная;
 - 7.7. Сінкрэтычная.
8. Семантычны тып ССЦ:
 - 8.1. Дынамічнае;
 - 8.2. Статычнае;
 - 8.3. Змешанае.
9. Функцыянальна-сэнсавы тып ССЦ (тып маўлення):
 - 9.1. Апісанне;
 - 9.2. Апавяданне;
 - 9.3. Разважанне.

КІРУЕМАЯ САМАСТОЙНАЯ РАБОТА СТУДЭНТАЎ. ТЭМАТЫКА

КСР № 1

Словазлучэнне

Тэматыка:

1. Гіпатаксічнае, паратаксічнае, прэдыкатыўнае і паўпрэдыкатыўнае словазлучэнні.
2. Адрозненні “вузкага” падыходу да вывучэння граматычнай прыроды словазлучэння (канцэпцыя В. Вінаградава) ад шырокага (Г. Клюсаў) і “сярэдняга” (Л. Бурак) падыходаў.
3. Семантыка-сінтаксічныя адносіны ў падпарадкавальным словазлучэнні. Сінкрэтычныя семантыка-сінтаксічныя адносіны.
4. *Поўнае / няпоўнае дапасаванне; моцнае / слабае кіраванне; уласнае / іменнае прымыканне.*
5. Спецыфіка беларускага кіравання.
6. Ізамарфізм словазлучэння і складанага сказа.

Літаратура

- Арашонкава Г.У., Лемцюгова В.П. Кіраванне ў беларускай і рускай мовах: Слоўнік-даведнік. Мн.: Выш. шк., 1991.
- Беларуская граматыка: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1986. Ч.2: Сінтаксіс.
- Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн.: Універсітэцкае, 1987.
- Граматыка беларускай мовы: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1966. Ч. 2: Сінтаксіс.
- Наркевіч А.І. Сістэма словазлучэнняў у сучаснай беларускай мове: Структурна-семантычнае апісанне. Мн.: Выд-ва БДУ, 1972.
- Падгайскі Л.П. Словазлучэнне ў беларускай мове. Мн.: Выш. шк., 1971.
- Рагаўцоў В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні. Мн.: Універсітэцкае, 2001.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Практычны курс: вучэб.-метадыч. комплекс. Мн.: БДУ, 2008.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн.: БДУ, 2006.
- Сцяцко П.У. і інш. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П.У.Сцяцко, М.Ф.Гуліцкі, Л.А.Антанюк. Мн.: Выш. шк., 1990.
- Чалюк Н.М. Сінтаксіс. Словазлучэнне. Просты сказ: Вучэб. дапам. / Пад рэд. Г.М. Малажай. Мн., 2004.
- Яўневіч М.С. Сінтаксічная сінаніміка ў сучаснай беларускай літаратурнай мове. Мн.: Выд-ва БДУ, 1977.

КСП № 2

Просты сказ

Тэматыка:

1. Традыцыйная класіфікацыя сказаў у беларускай мове:
 - 1.1. Простыя / складаныя сказы.
 - 1.2. Апавядальныя / пыталныя / пабуджальныя сказы.
 - 1.3. Клічныя / няклічныя сказы.
 - 1.4. Двухсастаўныя / аднасастаўныя сказы.
 - 1.5. Развітыя / неразвітыя сказы.
 - 1.6. Поўныя / няпоўныя (разнавіднасці) сказы.
 - 1.7. Ускладненыя / няўскладненыя сказы.
2. Субстантыўныя і дзеяслоўна-адвербіяльныя аднасастаўныя сказы.
3. Структурныя тыпы дзейніка і выказніка.
4. Класіфікацыя дадanych членаў сказа.
5. Ускладненне структуры простага скага.
6. Праблема размежавання ўстаўных і пабочных канструкцый.

Літаратура

- Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн.: БелСЭ, 1994.
- Беларуская граматыка: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1986. Ч.2: Сінтаксіс.
- Беларуская мова: Хрэстаматыя: вучэбны дапаможнік. Мн., 2005.
- Бабайцева В.В. Система членов предложения в современном русском языке. М., 1988. 159с.
- Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн.: Універсітэцкае, 1987.
- Гаўрош Н.В. Намінатыўныя сказы ў сучаснай беларускай мове. М.: Выш. шк., 1975.
- Граматыка беларускай мовы: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1966. Ч. 2: Сінтаксіс.
- Плотнікаў Б. А., Антанюк Л. А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум. Мн.: Інтэрпрэс-сэрвіс, Кніжны Дом, 2003.
- Рагаўцоў В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні. Мн.: Універсітэцкае, 2001.
- Рамза Т.Р. Безасабовыя сказы. Мн.: Тэхналогія, 1998.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Просты сказ: Курс лекцый. Мн.: БДУ, 2002.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн.: БДУ, 2006.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Практычны курс: вучэб.-метадыч. комплекс. Мн.: БДУ, 2008.
- Чалюк Н.М. Сінтаксіс. Словазлучэнне. Просты сказ: Вучэб. дапам. / Пад рэд. Г.М. Малажай. Мн., 2004.

ЛІТАРАТУРА

АСНОЎНАЯ ЛІТАРАТУРА

- Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн.: БелСЭ, 1994.
- Беларуская граматыка: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1986. Ч.2: Сінтаксіс.
- Беларуская мова: Хрэстаматыя: вучэбны дапаможнік. Мн., 2005.
- Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн.: Універсітэцкае, 1987.
- Граматыка беларускай мовы: У 2 ч. Мн.: Навука і тэхніка, 1966. Ч. 2: Сінтаксіс.
- Клюсаў Г.Н. Асновы і нормы сучаснай беларускай пунктуацыі. Гродна, 1993.
- Лингвистический энциклопедический словарь. М.: СЭ, 1990.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Просты сказ: Курс лекцый. Мн.: БДУ, 2002.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн.: БДУ, 2006.
- Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Практычны курс: вучэб.-метад. комплекс. Мн.: БДУ, 2008.
- Цікоцкі М.Я. Стылістыка тэксту. Мн., 2002.
- Чалюк Н.М. Сінтаксіс. Словазлучэнне. Просты сказ: Вучэб. дапам. / Пад рэд. Г.М. Малажай. Мн., 2004.

ДАДАТКОВАЯ ЛІТАРАТУРА

- Арашонкава Г.У., Лемцюгова В.П. Кіраванне ў беларускай і рускай мовах: Слоўнік-даведнік. Мн.: Выш. шк., 1991.
- Бабайцева В.В. Система членов предложения в современном русском языке. М., 1988. 159с.
- Бабайцева В.В., Инфантова Г.Г., Николина Н.А. и др. Современный русский язык / Синтаксис. Ч.ІІІ. Ростов-на-Дону, 1997.
- Бабайцева В.В., Максимов Л.Ю. Современный русский язык / Синтаксис и пунктуация. Ч. ІІІ. М., 1981.
- Бурак Л.І. Даведнік па пунктуацыі беларускай мовы. Мн., 1980.
- Бурак Л.І. Пунктуацыя беларускай мовы. Мн., 1982.
- Валгина Н.С. Теория текста. М., 2002.
- Гаўрош Н.В. Намінатыўныя сказы ў сучаснай беларускай мове. М.: Выш. шк., 1975.
- Золотова Г.А. и др. Коммуникативная грамматика русского языка. М.: Наука, 1998.

- Касаткин Л.Л., Клобуков Е.В., Лекант П.А. Краткий справочник по современному русскому языку. М., 1991.
- Клюсаў Г.Н., Юрэвіч А.Л. Сучасная беларуская пунктуацыя. – Мн.: Выш. шк., 1972.
- Конюшкевич М.И. Синтаксис русского и белорусского языков: сходство и различия. Мн.: Народ.асвета, 1994.
- Крылова О.А., Максимов Л.Ю., Ширяев Е.Н. Современный русский язык / Теоретический курс / Синтаксис. Пунктуация. М., 1991.
- Міхневіч А.Я. Сінтаксічна непадзельныя словазлучэнні ў беларускай мове. Мн.: Навука і тэхніка, 1965.
- Наркевіч А.І. Сістэма словазлучэнняў у сучаснай беларускай мове: Структурна-семантычнае апісанне. Мн.: Выд-ва БДУ, 1972.
- Норман Б.Ю. Грамматика говорящего. Спб.: Изд-во С-Петербург. ун-та, 1994.
- Падгайскі Л.П. Словазлучэнне ў беларускай мове. Мн.: Выш. шк., 1971.
- Паўлоўская Н.Ю. Катэгорыя мадальнасці ў сучаснай беларускай мове. Мн., 2001.
- Плотнікаў Б. А., Антанюк Л. А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум. Мн.: Інтэрпрэс-сэрвіс, Кніжны Дом, 2003.
- Рагаўцоў В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні. Мн.: Універсітэцкае, 2001.
- Рамза Т.Р. Безасабовыя сказы. Мн.: Тэхналогія, 1998.
- Слоўка за слоўкам: алфавітны даведнік па культуры беларускай мовы для ўсіх / А.Я. Міхневіч, Л.П. Кунцэвіч, Ю.В. Назаранка. Мн.: Выдавецкі цэнтр БДУ, 2006.
- Сопоставительный анализ восточнославянских языков / Под ред. А.А. Лукашанца, А.М. Мезенко. Мн., 2005.
- Стилистический энциклопедический словарь русского языка / Под ред. М.Н. Кожинной. Члены редколлегии: Е.А. Баженова, М.П. Котюрова, А.П. Сковородников. М.: Флинта: Наука, 2003.
- Сцяцко П.У. Культура мовы. Мн., 2002.
- Сцяцко П.У. Праблемы нормы, культуры мовы. Гродна, 1998.
- Сцяцко П.У. і інш. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П.У.Сцяцко, М.Ф.Гуліцкі, Л.А.Антанюк. Мн.: Выш. шк., 1990.
- Яўневіч М.С. Сінтаксічная сінаніміка ў сучаснай беларускай літаратурнай мове. Мн.: Выд-ва БДУ, 1977.